

кторами розвитку міжнародної кооперації та тенденціями в самій історичній науці. Після Паризького конгресу (1950) було відновлено роботу хронологічних секцій та секції методології. Від Віденського конгресу (1965) у структуру з'їздів впроваджено обговорення "великих тем" та засідання афілійованих міжнародних організацій. Пізніше у практику ввійшли "круглі столи" (від Штутгарського конгресу (1985) та обговорення "спеціальних тем" (від конгресу в Монреалі 1995 р.). Означені новації забезпечили місце на з'їздах теоретико-методологічним проблемам історії та різноманітній тематиці у хронологічному та географічному розрізі, створили можливості для презентації нових напрямів історичних досліджень. Висока популярність конгресів серед фахового товариства в період "холодної війни" та їх престиж в сучасній інтернаціональній співпраці істориків дає підстави говорити про позитивні наслідки реформування другої половини ХХ ст.

1. XI міжнародний конгрес історических наук в Стокгольме // Вопросы истории. – 1960. – №12. – С. 3-29. 2. Голубцова Е. С. О работе секции античной истории на XIV Международном конгрессе исторических наук (Сан-Франциско, 1975 г.) // Вестник древней истории. – 1976. – № 4. – С. 169-175. 3. Губер А. А. XII Международный конгресс исторических наук // Вопросы истории. – 1966. – № 3. – С. 3-14. 4. Губер А. А. XIII Международный конгресс исторических наук в Москве: Некоторые итоги и перспективы // Вопросы истории. – 1971. – № 6. – С. 3-16. 5. Губер А. А. Некоторые проблемы новой и новейшей истории на XI Международном конгрессе историков в Стокгольме // Новая и новейшая история. – 1961. – № 1. – С. 15-24. 6. Заседание бюро Международного комитета исторических наук в Мадриде // Вопросы истории. – 1956. – №9. – С. 221-222. 7. Ісаєвич Я. Д. Міжнародні конгреси істориків

// Энциклопедия истории Украины: Т. 6. Ла – Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2009. – С. 714-726. 8. К XIII Международному конгрессу исторических наук (из циркуляра №2 Организационного комитета) // Вопросы истории. – 1970. – №3. – С. 162-166. 9. К предстоящему XI Международному конгрессу исторических наук [Предварительный список докладов и сообщений] // Вопросы истории. – 1960. – №3. – С. 218-222. 10. Российские историки на международных конгрессах исторических наук (1900 – 2000 гг). Исторический обзор. – М., 2005. – 202 с. 11. Тематика докладов XII Международного конгресса исторических наук в Вене в 1965 году // Вопросы истории. – 1964. – №5. – С. 175-179. 12. Тихвинский С. Л. Генеральная ассамблея Международного комитета исторических наук в Сан-Франциско // Вопросы истории. – 1975. – №12. – С. 173-174. 13. Тихвинский С. Л. О заседании Бюро МКИН // Вопросы истории. – 1983. – №8. – С. 136-140. 14. Тихвинский С. Л., Тишков В. А. Проблемы новой и новейшей истории на XIV Международном конгрессе исторических наук // Новая и новейшая история. – 1976. – № 1. – С. 62-78. 15. Тихвинский С. Л. Чубарьян А. О. В Бюро и на Генеральной ассамблее Международного комитета исторических наук // Вопросы истории. – 1983. – №1. – С. 156-159. 16. Bailyn V. Lines of force: In Recent Writings on the American Revolution // Congrès international des sciences historiques (14; 1975; San Francisco). Vol. 1. – 1977. – S. 172-219. 17. Bulletin d'Information, 1953. №1. – S. 5-21. 18. Erdmann K.-D. Die Ökumene der Historiker. Geschichte der International Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques. – Göttingen, 1987. – 492 p. 19. Fairbank J. K. The influence of modern western science and technology on Japan and China // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 5. Storia contemporanea. – S. 241-270. 20. Gabrieli F. La storia moderna dei popoli Arabi // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 7. Storia contemporanea. – S. 271-302. 21. Parry J. H. The administrative service in the spanish Indies in the seventeenth century // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 7. Riassunti delle comunicazioni. – S. 39-40.

Надійшла до редколегії 22.02.11

А. Фільваркова, асп.

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ РЕЖИМ І УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО (1928-1933 рр.)

У статті розглядаються основні засоби та методи роботи радянського керівництва під час колективізації та голодомору в Україні (1928-1933 рр.). Роль і діяльність політичної еліти у проведенні хлібозаготівельної кампанії в українському селі. Наслідки роботи уповноважених та активістів.

The article considers basic means and work methods of soviet guidance during period of collectivization and holodomor in Ukraine (1928 – 1933). A role and activity of leadthrough political elite and khlibozagotivelnoy campaign in Ukrainian village. Consequences of upovnovazhenikh and activists work.

Основними проявами більшовицької політики в українському селі стали колективізація та розкуркулення, які в свою чергу призвели до катастрофічних наслідків – голодування мільйонів людей. Штучний голод 1932 – 1933 років – злочин більшовицького режиму, від котрого загинули мільйони українців. У світовій історії знайдеться не так вже й багато аналогів, які за масштабом, жорстокістю, цинізмом методів здійснення і наслідками дорівнювали б українській трагедії.

У вітчизняній історіографії ця проблема висвітлена у працях Ю. Шаповала, В. Пристайка, В. Золотарьова [17], В. Петренка [12], Г. Костюка [9], В. Сергійчука [16] та інших істориків. У своїх публікаціях дослідники аналізують репресивну діяльність сталінського уряду в проведенні реформування українського села. Вчені поставили за мету виявити глибинні причини голодомору, вказати на винуватців трагедії, оцінити її наслідки. Однак незважаючи на вище сказане, й надалі залишається велика кількість білих плям у вивченні цієї проблеми, які в силу появи нових архівних документів потрібно вивчати.

Питання опозиційності українського руху курсу Москви неодноразово протягом 20-х років ставали предметом обговорення конгресів Комінтерну чи засідань його виконкомів. Про актуальність української проблеми говорив і Л. Троцький. Все це спонукало Кремль до пошуку шляхів нейтралізації потенційних загроз з боку УСРР.

Наприкінці 20-х років більшовицький режим вдався до колективізації та розкуркулення в надії, що контроль

за колгоспом буде здійснити набагато простіше, ніж за селянською стихією. 1928 рік став роком повернення до примусових хлібозаготівель. Розкуркулення лишило Україну кращих селянських господарств, значна частина тих, хто потрапив під визнання куркулів була розстріляна. Колективізація призвела до ліквідації економічної самостійності селянства, зробила умови його життя гіршими, ніж за кріпосного права.

У липні 1929 р., не маючи для цього соціально-економічних підстав, ВУЦВК (Всеукраїнський Центральний виконавчий Комітет) та РНК (Рада Народних Комісарів) ухвалили постанову "Про заходи щодо розкуркулення селян", яку підписали Петровський, Чубар і секретар ВУЦВК Василенко. До "ухильників" від хлібозаготівель застосовували статті 57 та 58 Карного кодексу УСРР, що означало конфіскацію майна та ув'язнення до таборів [10, с.17].

Для вирішення питань і координації заходів, пов'язаних із розкуркуленням 23 січня 1930 р., була створена комісія у складі секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора (голова), голови ДПУ (Державне політичне управління при НКВС) В. Балицького, Порайка, Демченка, Постишева [6, с.18]. На початку 1931 року лише в 112 районах УСРР для терору справжніх хліборобів було організовано 248 комісій і 7273 ініціативних груп для проведення розкуркулення [16, с.44].

План ревізій на 1931-1932 рр. був неспівмірно великим порівняно із зібраним урожаєм. Не всі госпо-

дарства і не всі селяни могли виконати накладені на них рознарядки по реквізиція, бо часто вони виявлялися більшими, ніж валовий збір зерна. Таких селян називали "злісними нездатчиками та куркулями". Їхнє майно конфіскували і прилучали до колгоспного або продавали за безцінь сільській компартійній адміністрації чи "активістам", що проводили конфіскації. Селянина разом із сім'єю, де часто були малолітні діти, виганяли на поневіряння [8, с.158].

Порядок розкуркулення на місцях проводився досить жорстокими методами: уповноважений з району і голова сільради з групою активістів, в яку входили найбідніші селяни та комсомольці, приходили у двір, занесений до чорного списку, і приступали до "операції". Вигнавши сім'ю з двору, розкуркулювачі виводили з хлівів худобу і коней, з комор і сараїв витягували печений хліб, зерно, борошно, вози, інвентар, з хат – одяг, меблі, різне хатнє начиння, вантажили все те на вози і везли його до сільради. Господаря і його сім'ю викидали на вулицю, хату замикали або вселяли в неї одного з комнезамівців [7, с.88].

Відомий письменник-публіцист Федір Моргун, розповів у своїй книзі про важливу розмову з Богданом Васильовичем Різуном батьком відомого у світі письменника Віктора Суворова (Різуна), який пройшов усю Вітчизняну війну і закінчив її у чині капітана. У 1931 році, проживаючи в селі в Запорізькій області, він вступив до комсомолу. Прийшов додому, поділився новиною в сім'ї. Батько покликав його до хати й сказав так: "Ти вже дорослий і маєш право вибору своїх дій, але хочу дати пораду – не користуйся своїм комсомольством на лихо людям, як це вже роблять твої ровесники в селі, коли відбирають у голодних сімей останній клунок зерна". А подумавши додав: "Знай, що нами зараз керують бандити й босяки, не опинися одним із них". На запитання, а де ж бандити, а де босяки, батько упевнено відповів: бандити в Москві й Києві, а босяки тут, у нашому селі й скрізь по інших селах [11, с.81].

У розпал найжахливішого в історії країни голоду 1932-1933 років біолог Джуліан Хакслі стверджував, що в Росії "рівень фізичного стану й здоров'я людей кращий, ніж в Англії" [11, с.85]. Що змусило розумну людину написати таку неправду? Можливо, банальне незнання справжнього життя людей СРСР, часто люди бачать те, що хочуть бачити, напевно, більшість авторів, які писали статті подібного характеру дотримувались саме таких позицій.

Останнім важелем впливу і знищення була віра. Радянське керівництво добре розуміло, якщо забрати в селян землю – вони будуть боротись, а якщо силою знищити духовність народу – він втратить віру і опустити руки. Церква є одним із механізмів збереження і передачі духовних цінностей української нації. Глибока релігійність – основна складова української культури. 1930 рік стає роком масового знищення церков й арештів священників. Основний удар спрямовується на Українську автокефальну православну церкву. Ще Ленін говорив, про те, що чим більше представників духовенства буде знищено, тим краще. Большевицький режим насильно насаджує нову комуністичну ідеологію. Українцям забороняють відзначати традиційні українські свята: Різдво, Великдень, Трійцю. Режим нав'язує нові свята: 8 березня, 1 травня, 7 листопада. Режим зневажає духовні цінності народу, нав'язуючи нові, нігілістичні цінності. Влада руйнує основу суспільства – сім'ю. Терор стає всеосяжним. Від майнового безправ'я до заборони свят, звичаїв, суджень. Як наслідок розвиваються злочинність, практика доносів, безкарність, невігластво.

Внаслідок політики ліквідації куркуля й колективізації по деяких селах України, приміром на Уманщині, не лишилося жодної місцевої селянської родини, і села були наново заселені переселенцями з-під Вінниці та інших місць Поділля. Також, по деяких селах Київщини, за розпорядженням влади, там, де місцеве населення частково лишилося, жоден господар не був залишений в своїй хаті і на землі своєї садиби. Основна ідея такої політики влади полягала в тому, що селянин не повинен був жити в своїй з діда-прадіда власній хаті. Почуття власності, родинний зв'язок викоринювалися послідовно і вщент [13, с.27-28].

Основними інструментами впливу большевицької влади на фабриках і заводах були ради робітників. Так, наприклад, на Кубані на фабриках зводили владу робітників, але не місцевого походження. Ці люди не були пов'язані з місцевим населенням і не відали ніяких місцевих звичаїв. Поволі, але безупинно вони все руйнували, розтягуючи майно, зібране працею десятків років.

Що стосується селян, то большевики ставилися до них як споживачі харчових продуктів, і тільки. Загальновідомо Марксова думка про "ідіотизм сільського життя". Він його не знав, не розумів і зневажав. Сприймаючи селян як просто людський матеріал, на них не заводили таких докладних обліків, як на міське населення. До косигінської реформи 28 серпня 1974 р. їх навіть не паспортизували. Їх виморювали голодом без заведення жодних справ, просто так – десятками тисяч і мільйонами [1, с.247].

У боротьбі влади проти селянства можна простежити певну закономірність. Підхід до селянства був диференційований: спочатку вибирали й нищили кращих. Це були так звані куркулі. Вони були не тільки найбагатші, а також найенергійніші, найактивніші, найздібніші, найпрацьовитіші, найздоровіші фізично й морально. Роботу по виявленню куркулів проводила радвлада, яку на селі називали: "властю конокрадів", а основним інструментом здійснення цієї політики були так звані активісти (в більшій мірі ідейні большевики). Вони визначали кому призначити прогресуючий натуральний податок і кого відправити на висилку [1, с.249].

В 1929 р. тоталітарним режимом були запроваджені нові методи хлібозаготівель, які передбачали реалізацію хлібозаготівельних планових завдань. Саме в травні-червні 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У відрядило для прискорення хлібозаготівель: до Полтавського округу – Чубаря, до Білоцерківського, Шевченківського та Уманського округів – самого Косіора, до Лубенського, Роменського й Прилуцького округів – Любченка [10, с.17].

Хлібозаготівельна кампанія 1932 р. супроводжувалася грубими порушеннями закону. Всілякі насильства, знуцання над селянами мали масовий характер. Прикладом роботи активістів можуть бути свідчення очевидців. Так, наприклад, жительки села Шрубків Летичівського району Березніцької Дарії Лазарівни: "...А по хатах шастала група активістів. Так, заходять в хату Байда з Гончаром (решта – пішли в школу, на город), а я заховаю а під горня гороху. Байда витягнув горщик і каже: "Ми будемо забирати". Що скажу? Беріть... Свої сільські активісти морили людей голодом...". [3, с.16].

Цікавим є свідчення жителя с. Горошків, Тетіївського району Зрайківського Гната: "Коли прочитали в газеті постанову Центрального Комітету ВКП(б) від 26 березня 1932 р., що корова і всяка дрібна худоба примусово не усуспільнюється, а тільки добровільно, то пішли забирати всяк свою корову. Правління колгоспу забрали дрючки і не дають корів, почали бити бабів..., арештовувати і відправляти в район, в міліцію... Хто взяв корову, то уповноважений РВК приходив з бригадою і роз-

бивають замки, вікна, двері і забирають корову і що мається в хаті – різне майно, і навіть останній буханець хліба 5 – 6 фунтів, сало, що людина держала на посівну кампанію, щоб вийти в поле на роботу, то бригада забрала і поїла, а людина зосталася голодною і не виходить на роботу, а після ходять бригадири, штрафують і говорять, що ви зриваєте посівну компанію..." [8, с.162].

Бюро київського обкому КП(б)У на своєму засіданні 27 листопада 1932 р. ухвалило проведення "штурмового декадника" з метою "завершення хлібозаготівель і повернення насінневих позичок" в період з 1 по 10 грудня 1932 р. На декадник було мобілізовано 500 чол. "кращого міського активу" та 60 комсомольських бригад. У людей відбирали не тільки хліб, але й усе істивне, забирали худобу, гроші, одяг, хатне начиння – все, що мало якусь цінність. Бригади ходили як по своїх селах, так і по сусідніх. Вони були озброєні лопатами й довгими залізними щупами, загостреними з одного боку, за допомогою яких шукали схованки в землі. За ними їхали вози, куди активісти складали награбовані продукти й речі. У хатах вони перекопували долівки, розвалювали печі, нищпорили по всіх закутках і на горищах, шукаючи збіжжя. Потрібно сказати, що далеко не всі активісти погоджувались брати участь у роботі бригад. Коли 17-річного комсомольця Василя Рубана призначили в буксирну заготівельну бригаду, він вийшов з комсомолу. Про відмову комсомольця П.Щербака з Карані (Переяславщина) та кандидата в члени партії В.Чорногора з Великої Каратулі працювати в бригадах повідомляє районна газета. Інші, хоч і ходили з бригадами, але вели себе пасивно або й прямо допомагали людям сховати харчі під час обшуку [2, с.33-35].

Окремі керівники й спеціалісти господарств також наважувалися різко критикувати план хлібоздачі: кваліфікували його як нереальний, застерігали, що він призведе до поганих наслідків. Так, у Водолазькому районі Харківської області голова колгоспу, член партії, у присутності керівників району дістав наган і погрожував, що краще застрелить себе, бо так працювати більше не може. Його швидко виключили з партії і з роботи зняли [18, с.36].

Хлібозаготівельна кампанія 1932 р. з самого початку викликала незадоволення серед знаної частини молоді. Навіть багато комсомольців розуміло, що виконати хлібозаготівельні плани неможливо. Так, центральний орган ЦК ЛКСМУ "Комсомолець України" інформував, що ряд комсомольських організацій Артемівського району Донецької області "правоопортуністично" поставилися до хлібозаготівельної кампанії. В одному з найбільших сіл району – Покровиці частина комсомольців проголосувала проти прийняття плану хлібозаготівель, мотивуючи це тим, що він нереальний [14, с.299].

Ще 29 грудня 1931 р. під грифом "цілком таємно", народний комісаріат ухвалив документ "Про постачання керівного складу районів". Ця постанова забезпечувала спецпайками місцеве партійне керівництво (хлібом, крупами, маслом, консервами, рибою, цукром). Влада була забезпечена харчами, а колгоспникам взагалі перестали видавати зароблений хліб. Так, уряд Москви скасував постанову маріонеткового Харківського уряду про видачу зерна колгоспникам на зароблені трудовні. Москва наказала 20 листопада 1932 р. припинити видачу хліба на трудовні до того часу, поки колгоспи України не виконають, неможливої до виконання, надмірної норми здачі. Крім того, наказала відібрати в українських селян видане їм зерно та інші харчі. Щоб цей наказ привести в життя, Москва прислала в Україну своїх людей, так званих тисячників. Сталін надіслав в Україну "для проведення порядку" Постишева з його

прибічниками. Постишев прямо заявив, що не дасть ні кілограма зерна, ніякої допомоги селянам [5, с.16-17].

Виконання плану хлібозаготівель зовсім не уберігало господарства від наступних реквізицій та розорення таємною постановою від 11 січня 1932 р. ЦК ВКП(б) зобов'язував райкоми і обкоми виконувати план хлібозаготівлі надпланово [4, с.112]. Фактично це означало, що плани реквізицій були лише умовною межею, встановленою так, щоб відібрати у селян якомога більше хліба. До чого це призводило, видно із заяви селянина І.Вольвача до сільради с. Черемушної Вальувського району Харківської області: "Бригадою по хлібозаготівлях 20 січня 1932 р. у мене забрано: хліба – зерна різного – пудів біля дев'яти, посліду – пудів з п'ять, віконного скла – на сім вікон, підшовної шкіри – пар на дві підшов... Прохаю сільраду повернути мені згадане, так як я хліб свій увесь здав державі і завдання по хлібозаготівлі виконав..." [15, с.55].

Поширеними були випадки, коли активісти забирали все зерно у бідняків, незважаючи на те, що селяни навіть перевиконали свій план хлібоздачі, не стримувало й те, що деякі мали синів, які перебували у військах ДПУ. Бригади, які найбільше збирали хліба, навіть отримували премію. Так, на Валківський район для преміювання ударників хлібозаготівель було виділено 5000 крб. Без сумніву, це стимулювало їхню діяльність [18, с.36]. Однак, були випадки, коли частину конфіскованого зерна повертали власнику [7, с.30].

7 серпня 1932 р. ЦК ВКП(б) РНК СРСР видають постанову "Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності". Згідно з цією постановою майно колгоспів та кооперативів, яке було складене самими селянами при вступі до них (приміщення, худоба, сільгоспінвентар тощо), а також вирощений селянами врожай, прирівнювалися до державного майна, розкрадання якого каралося розстрілом, а за пом'якшуючих обставин – позбавленням волі на термін не менше 10 років. Цією постановою вихід селян із колгоспів або агітація за вихід прирівнювалися до державних злочинів [8, с.180]. Щоб керівників районної ланки надійніше прикріпити до окупаційної адміністрації та зробити слухнянішими, постановою політбюро ЦК КП(б)У від 1 листопада 1932 р. їм підвищуються ставки заробітної плати. Для покращеного обласних їх прикріплюють до закритих обласних розподільників, де у певній кількості продовольчі та промислові товари видавалися безкоштовно або за символічну плату. Спеціалізованим постачанням було охоплено 23 тис. 900 чол. [15, с.99].

Насильницька колективізація і розкуркулення породили справжній хаос сільського господарства. Тоталітарна система, безжалюно пограбувавши колгоспників і одноосібників в час хлібозаготівельної кампанії 1932/1933 р., залишила їх без належної продовольчої допомоги і тим самим прирекла селян на вимирання. Україні "великий перелом" коштував до десяти мільйонів демографічних втрат населення.

1. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.): Джерелознавче дослідження / Сергій Іванович Білокінь. / НАН України, Інститут історії України – К., 1999. (Україна у ХХ ст.; Том 1). – 688 с. 2. Голодовка: 1932-1933 рр. на Переяславщині: Свідчення / Ю.В. Авраменко, В.М. Гнатюк (упоряд.); О.М. Веселова, В.С. Недбайло (ред.); Асоціація дослідників голодоморів в Укр., Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав". – Переяслав-Хмельницький та ін.: Вид-во М.П. Коць, 2000. – 444 с. 3. Голод на Поділлі: Книга свідчень / Ред.-упоряд. – В. Мацько; Вступ. ст. Л. Коваленко-Маняк. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 97 с. 4. Голод 1932-1933 рр. на Укр.: очима істориків, мовою документів / Інститут історії партії при ЦК Компартії Укр. та ін.; Ред. кол.: Ф.М. Рудич (голова) та ін.; Упоряд. Р.Я. Пиріг (керівник) та ін. – К.: Політвидав України, 1990. – 605 с. 5. Дорош М. Запланований мор. Публіцистика. Документи / Микола

Дорош. – Вінниця: О.Власюк, 2008. – 316 с. 6. Злочин / П.Кардаш (упоряд.). – Мельбурн; К.: Фортуна, 2003. – 555 с. 7. Злочин століття. Голодомор 1932-1933 років в Обухівському районі на Київщині / [упоряд. О.В. Артюшенко, В.В. Дзюба]. – К.: Видавництво "За друга", 2008. – 240 с. 8. Кіндратенко А.М. Етнічні війни проти українців / Міжрегіональна академія управління персоналом. / Анатолій Миколайович Кіндратенко – К.: МАУП, 2006. – 280 с. 9. Костюк Г.О. Сталінізм в Україні (Генега і наслідки): Дослідження і спостереження сучасника. / Григорій Костюк – К.: Смолоскип, 1995. – 508 с. 10. Марочко В. Геноцид в Україні (1932-1933 роки): Хроніка злочину / Василь Марочко / Найбільший злочин імперії: Матеріали наук.-практич. конф. "Слобожанщина. Голодомор 1932-1933 рр." / Упоряд. Ю.В. Бадзьо, І.П. Юшук. – К.: Всеукр. т-во "Просвіта", 1993. – С.17. 11. Моргун Ф.Т. Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу. Факти і наслідки / Федір Трохимович Моргун. – Вид. четверте, перероблене і доповнене. – Полтава: Дивосвіт, 2008. – 424 с. 12. Петренко В.І. Тоталітарні ревізії продовольства в українських селах впродовж 1928-1933 рр. / Володимир Іванович Петренко / Третя Могилів – Подільська науково – краєзнавча конференція. – Могилів – Подільський, Кам'янець – Подільський: Оіум, 2009. – 428 с. 13. Петров В. Діячі української культури (1920-1940рр.). Жертви більшовицького терору / Віктор Петров. – К.: Воскресіння, 1992. 14. Прилу-

цький В. Молодь УСРР в період голодомору (1932-1933 рр.) / Віктор Прилуцький / Голод-геноцид 1933 р. в Україні: історико-політичний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнар. наук. – теорем. конф., Київ, 28 листопада 1998 р.: Матеріали / С. Кульчицький (відп. ред.); Асоціація дослідників голодоморів в Україні. Інститут історії Укр. НАН України. – К.; Нью-Йорк: вид-во М.П. Коць, 2000. – С.299. 15. Поліщук Т. Чорні жнива. Голод 1932-1933 рр. у Валківському та Коломацькому районах Харківщини (Документи, спогади, списки померлих) / Т.Поліщук. – Київ – Харків – Нью-Йорк – Філадельфія, 1997. – 332 с. 16. Сергійчук В.І. Як нас морили голодом: 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 / Володимир Іванович Сергійчук / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Центр українознавства. – 2. вид., доп. – К.: Українська Видавнича спілка, 2003. – 251 с. 17. Шаповал Ю. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського / Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. – К.: Абрис, 2007. – 608 с. 18. Яценко Є. Голод на Харківщині в 1932-1933 рр. / Єлизавета Яценко / Найбільший злочин імперії: Матеріали наук.-практич. конф. "Слобожанщина. Голодомор 1932-1933 рр." / Упоряд. Ю.В. Бадзьо, І.П. Юшук. – К.: Всеукр. т-во "Просвіта", 1993. – С.36.

Надійшла до редколегії 23.02.11

А. Хомутенко, історик II кат., що проводить НТР

ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

В статті розглядається вплив творчості Тараса Григоровича Шевченка на формування світогляду молодого Бориса Грінченка.

Influence of creation of Tarasa Grigory Shevchenko on forming of world view young Boris Grinchenko is examined in the article.

Поки прийде час, що народ зможе сам правити своїм життям і своєю долею, уже кують цю долю і прокладають їй шлях окремі видатні, сильні люди, які люблять свій рідний край і віддають йому силу та працю. Таких людей немало було в історії нашого народу. До них можна віднести й видатного українського письменника і громадського діяча Бориса Дмитровича Грінченка.

Дитячі роки Бориса Дмитровича Грінченка, пройшли на хуторі Вільховий Яр, Харківського повіту, Харківської губернії, – тут він і народився 9 грудня 1863 року [5], а також на хуторі Кути (Долбино) тієї ж губернії, куди родина переїхала у середині 70-х років. Приховують досить непросту загадку: як міг він, син відставного штабс-капітана, дворянина, у власності якого було кілька десятин землі та водяний млин, так рано перейнятися турботами простого люду та зрозуміти свою з ним спільність? Відомо, що виховні заходи, які здійснював у сім'ї Дмитро Якович Грінченко, мали спрямовувати сина виключно на "панську" стезю – так наполегливо батько намагався запроваджувати панське життя в домі [7], так категорично наказував дітям не вживати "мужицького нареччя". Як свого часу й у батька С.Руданського, вимога тут була принципова: розмовляти виключно "по-благородному".

Навряд чи додавало демократизму і виховання з боку матері – Поліксенії Миколаївни, дочки полковника Літарьова (походила з російської сім'ї). Отже, підкреслював у автобіографії письменник, "в сім'ї у Грінченків ніколи не говорено по-українському" [1]. Недивно, що виростав Борис Грінченко у прихильності, як сам згадував, "до московських патріотичних тенденцій шовіністичного кольору" [4].

Що стосується усвідомлення юнаком своєї національної приналежності, то цьому процесові сприяли, в першу чергу, постійні й близькі його контакти з простими селянами. Всупереч батьковій забороні, Грінченко вже змалку знав українську мову, знайомий був зі світом народної поетичної творчості та обрядовості.

Читати й писати навчився майже в 5 років, хлопець із запалом читав усе, що потрапляло до рук. Першими літературними вчителями, після кількох дитячих книжок, були Вальтер Скотт, Байрон, Альфред де Віньї, Еркман Шатріан, Гюго, Гоголь, Пушкін, Некрасов, Кольцов.

З дитячих років виявляв нахил до писання: дитиную шести років складав вірші, оповідання, навіть цілі "журнали". Все це було написано російською мовою.

Читати українською мовою хлопець розпочав ще дома: байки Гребінки ("Борода та чуприна", "Думитрашка") а у "Вістнику Європи" розвідку доктора Рудченка про чумаків з уривками українських пісень, а в Харкові, будучи в першому класі – "Енеїду" І.Котляревського. Ці твори не мали на нього суттєвого впливу, він вважав їх за комедійні жарти. Ось чому рядки прочитаного ним на тринадцятому році "Кобзаря" Т.Шевченка лягли вже на попередньо підготовлену для його засвоєння душу, хоч враження від цієї книги, що випадково потрапила до батькової скрині, можна було порівняти хіба що з потужним електричним розрядом. "Труп встали і очі розкрили", – згадував Борис Грінченко про пережите тоді потрясіння. З того часу для майбутнього письменника "Кобзар" став його особистим "евангелієм" (так він і підкреслив в автобіографії), а сам Шевченко "зробився мені і до сього дня зостається пророком", адже "я не шуткуючи кажу, що й досі я не можу думати про нього, як про людину, він і досі стоїть перед мене на такому високому п'єдесталі, що торкається головою до неба" [4].

Головним у цих зізнаннях є те, що під впливом Шевченкового слова Борис Грінченко, як, до речі, й десятки інших літераторів, від І.Нечуя-Левицького та Панаса Мирного до С.Васильченка та А.Тесленка, став писати українською мовою. Для товаришів школярів починає "видавати", крім російського, також український журнал, виявляючи вже в ці роки, закріплене у зрілій творчості розмаїття літературних зацікавлень. Вірші, повісті, драми, критичні розвідки, навіть "словар український" – такою різноманітною була літературна робота автора. Зверну увагу, що вибухає це захоплення якраз у 1876 році, пам'ятному для українського письменства лихозвісним Емським циркуляром.

Школярська аудиторія, на якій випробував свою початкову творчість Борис Грінченко складалася з учнів Харківської реальної середньої школи. Саме тут, починаючи з 11-и років, і вчився майбутній літератор, причому доля розпорядилася так, що став цей навчальний заклад єдиним, куди зміг потрапити Борис Грінченко.